

СІМ ЛИСТІВ ДАНИЛА ТЯНЯЧКЕВИЧА ДО МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА: ІСТОРІЯ ВЗАЄМНОГО НЕРОЗУМІННЯ

У статті розглянуто сім листів галицького священника, одного з чільних представників народовців Данила Тянячкевича до лідера радикалів Михайла Драгоманова, написані протягом 4 місяців: з жовтня 1876 р. до січня 1877 р. Авторка стверджує, що отець Данило намагався знайти порозуміння з найвидатнішим українським інтелектуалом др. пол. XIX ст. і на рівні особистого спілкування, і у справі перенесення друку українських книжок з Женеви до Львова, котре було логічним, оскільки цей друк мало налагодити Літературне (згодом Наукове) товариство ім. Т. Шевченка. Однак порозуміння було неможливим передусім через категоричну атеїстичну позицію Михайла Драгоманова, який відкидав інститут православної чи греко-католицької церкви як архаїчний, не розглядаючи його як інструмент організації суспільного чи національного життя українців. У статті ідеться також про переправлення закордонних (жневських) видань через австро-російський кордон, що його забезпечував Данило Тянячкевич, і про епізод з кутею, який поклав край будь-якому спілкуванню між радикалом Драгомановим і народовцем Тянячкевичем. У цьому начебто суто особистому, дрібному конфлікті відбився також конфлікт ідеологічний і світоглядний. Листи Д. Тянячкевича свідчать й про те, що М. Драгоманов все ж не рахувався з тим, що у XIX ст. в Галичині українську справу підтримували в першу чергу провінційні священники, що поза греко-католицькою церквою важко було прогнозувати динамічний розвиток української національної свідомості в Галичині. Прагнення модернізувати українців за будь-яку ціну, навіть попри історичні обставини, відмова від толерантного ставлення до патріотично налаштованих галицьких священників лише поглиблювали конфлікт між народовцями і радикалами, унеможлиблюючи порозуміння.

Ключові слова: Данило Тянячкевич, Михайло Драгоманов, листування, порозуміння, нерозуміння, атеїзм, радикали, народовці.

Roxana KHARCHUK

Senior Research Fellow

Department of Shevchenko Studies

of Shevchenko's Institute

of Literature of the National Academy of Sciences

of Ukraine Kyiv (Ukraine)

roxana-b@ukr.net

SEVEN LETTERS OF DANYLO TANYACHKEVYCH TO MYKHAILO DRAHOMANOV: HISTORY OF MUTUAL MISUNDERSTANDING

The article examines seven letters of the Galician priest, one of the leading representatives of the populists Danylo Tanyachkevych to the leader of the radicals Mykhailo Drahomanov, written over 4 months: from October 1876 to January 1877. The author claims this priest tried to reach an understanding with the most prominent Ukrainian intellectual of the XIX century at the level of personal communication and in the matter of transferring of Ukrainian books from Geneva to Lviv. However, the understanding was impossible primarily due to the categorical atheistic position of Mikhailo Drahomanov, who rejected the institution of the Orthodox or Greek Catholic Church as archaic, not considering it as a center of social or national life, even in Galicia. The article also deals with the organization of the transfer of foreign (Geneva) publications across the Austro-Russian border, provided by Danylo Tanyachkevych, and the episode with kutia, which put an end to any communication between the radical Drahomanov and the populist Tanyachkevych. In this seemingly purely personal conflict also was reflected the ideological one. Tanyachkevych's letters also testify that Drahomanov did not take into account the fact that in the middle of the XIX century in Galicia Ukrainian affairs were supported primarily by provincial priests. It means, that outside the Greek Catholic Church made it difficult to predict the dynamic development of Ukrainian national consciousness in Galicia. The desire to modernize Ukrainians at any cost, even contrary to historical circumstances, the refusal to be tolerant with patriotic Galician priests only deepened the conflict between populists and radicals, making it impossible to understand.

Key words: Danylo Tanyachkevych, Mykhailo Drahomanov, correspondence, understanding, misunderstanding, atheism, radicals, populists.

Данило Тянячкєвич, греко-католицький священник і посол до Австрійського парламенту, що відомий під багатьма псевдонімами, зокрема він підписувався як Грицько Будєволя і Федір Черногора, й досі лишається в українській гуманітаристиці особою малознаною і певною мірою злегковаженою. Годі послатися на той факт, що у найновішій «Енциклопедії історії України» ми не знайдемо статті про Д. Тянячкєвича, хоча вона мала б бути одразу після статті про Леся Танюка. До речі, в проєкті енциклопедії персоналію священника згадано, але на практиці її не реалізовано. Натомість знайдемо статтю про двічі героя Радянського Союзу, генерала-лейтенанта авіації Павла Тарана [8, с. 27-28], що «визволяв» і Західну Україну, і Західну Білорусь, був учасником радянсько-фінської війни, а в часи Великої вітчизняної полк під його командуванням отримав назву «Берлінський». Похований П. Таран, як і належить героєві ССРСР, у Москві. Його українська історія пам'ятає (принцип згадувати усіх героїв ССРСР і радянських військовиків витримано в енциклопедії «залізною»), Д. Тянячкєвича українські історики натомість забули, хоча й опоненти-радикали все ж визнавали його заслуги: був він «щирим робітником» «на нашій убогій народній ниві», а до селян ставився «по-братськи» [3, с. 12-13], пробуджуючи у них національне почуття і почуття власної людської гідності, про що й свідчив «величезний селянський здвиг» на по-

хороні священника. Звичайно, забуття таке невинправдане, бо попри те, що Д. Тянячкєвич був «попом», був він на відміну від згаданого П. Тарана українським громадянином в Австро-Угорській імперії, тим, хто гаряче обстоював єдність між наддністрянцями і наддніпрянцями, хто розумів вагу українізації Галичини у др. пол. ХІХ ст. і доклав чимало власних зусиль у цій справі. Зрештою сам Д. Тянячкєвич чудово розумів власну роль, бо в одному з листів до М. Драгоманова так і написав: «І моєї роботи ніхто не помічав в Галичині, бо її не знав і знати не може тим, що мене і не видно було – хоч що єсть народнього в Галичині – се ж я йому батько» [3, с. 28].

Постановка проблеми. У цій статті актуалізується спроба вивчати не тільки першорядні постаті в українському письменстві, а й постаті менш знані (Данила Тянячкєвича), наголошується на зв'язку між суспільним і літературним українським життям у др. пол. ХІХ ст., на особливостях зародження модерної української нації, зокрема в Галичині, коли її носіями переважно були священники або сини священників, а світська інтелігенція щойно зароджувалася.

Аналіз досліджень. Найбільше для розуміння постаті Данила Тянячкєвича досі зробили Євген Нахлік, котрий зібрав біографічні відомості про Д. Тянячкєвича, проаналізував його внесок до шевченкознавства [див.: 4, 5], і Ольга

Збожна, котра видала праці і листи священника [див.: 6]. У цій статті згадаю про Д. Тянякевича не тільки як про першого вдячного читача Шевченка, автора першої науково-популяризаторської статті про Шевченка в Галичині, що вийшла під назвою «Слівце правди Dziennik-ові Literack-ому про нашого батька Тараса Шевченка» і друкувалася у 1862-1863 рр. у часописі «Вечерниці» [4, с. 25], й першого публічного промовця на Шевченківському вечорі в Перемишлі 16 лютого / 10 березня 1865 р., також автора «Письма до громади», яке було уміщене у 3 числі журналу «Мета» за 1863 р. У часи, коли Шевченко уважався винятково простонародним поетом-самоуком, Д. Тянякевич стверджував, що «Тарасова поезія могла щодо своєї художньої цінності порівнятися з творами великих поетів інших народів» [7, № 41, с. 348], наприклад, з поезіями Міцкевича, Словацького, Красинського, Пушкіна, Лермонтова, Шиллера і Гете, Макферсона і Шекспіра, бо перелічені мистці, як і Шевченко, оновили духовне життя свого народу. Згадаю про Д. Тянякевича як про того, хто намагався знайти порозуміння між народовцями і радикалами, але так і не знайшов його.

Мета статті. Спинюся на семи листах, що їх Данило Тянякевич написав Михайлу Драгоманову протягом 4 місяців: з жовтня 1876 р. до січня 1877 р. Епістолярій становить як історико-літературний, так і суспільний інтерес. Ці докумен-

Данило Тянякевич (1842 – 1906)

ти розкривають сенс ідеологічного протистояння в тогочасному українському середовищі і показують рівень особистісного спілкування в ньому.

Виклад основного матеріалу. Листи Д. Тянякевича до М. Драгоманова з коментарями й власною передмовою видав Михайло Павлик 1906 р., оскільки їхня публікація вже не могла зашкодити Тянякевичеві-небіжчику. Передмова дає розуміння, з якою метою патріотично налаштований священник, що скінчив львівську гімназію і семінарію Святого Духа, писав листи найблискупішому українському інтелектуалу др. пол. XIX ст. М. Павлик зазначає у переписці ті два листи, можливо, й один, що їх Д. Тянякевич отримав від свого адресата. Вони не збереглися

швидше за все через те, що листи М. Драгоманова загрожували отримувачеві в Австро-Угорській імперії неприємностями, радикалів замикали в тюрми, австрійська адміністрація подібного листування не толерувала. Можливо, священник й свідомо не віддав М. Павликові листів М. Драгоманов, бо був на останнього ображений. Публікатор листів вважав, що Д. Тянякевич прагнув переконати М. Драгоманова, що центр української справи має перенестися з Женеви до Львова, отже, й справу видавництва і гроші М. Драгоманов мав, за його логікою, віддати в руки народовців. М. Павлик зазначає, що в першу чергу Д. Тянякевич прагнув сам отримати всі ті важелі впливу, що були у розпорядженні видатного емігранта з Наддніпрянщини, хоча жодний із листів такої інформації не містить. Хіба що натяк у листі від 13 листопада 1876 р., коли Д. Тянякевич запитує: «Правда, Ви видаватимете чи видаєте орган в Женеві для України... А хто його читатиме? Чи доходить до рук сих, для яких він призначений? Як він до них іменно доставатися буде? Що для сеї роботи приготовано?» [3, с. 17]. Саме з метою обговорити перевезення книжок Д. Тянякевич начебто і добивався особистої зустрічі із М. Драгомановим у Женеві, Мюнхені, а найкраще у Львові, бо сам священник не мав можливості далеко подорожувати.

Однак М. Драгоманова ці питання не надто цікавили, бо Д. Тянякевич і без зустрічі налагодив

переправу закордонних українських видань, тобто женевських через австрійський кордон в російську Україну. Проходили ці книжки, як дізнаємося з листів, зокрема 5-го від 27 грудня 1876 р., через Стоянів (нині село Червоноградського району Львівської області). При цьому Д. Тянякевичеві допомагав у переправленні книжок його батько, що мав парафію в селі Миколаїв (нині Стрийського району). На той час Іванові Тянякевичу виповнилося 60 років. Треба відзначити загально непересічні організаторські здібності Д. Тянякевича. Адже саме він був мотором появи гімназійних громад у Галичині у 1860-ті роки, а в драматичний час Емського указу саме на нього можна було розраховувати у справі перевезення української літератури через кордон. М. Павлик, котрий назвав Д. Тянякевича у листі до Драгоманова від 2 січня 1877 р., що його широко зацитував у передмові, «просто дурним і допотопним народовцем» [3, с. 6], стверджував, що не знає, «як українці зійшлися з цим попом», бо хоч він «не пошкодить нічо, до переправки добрий, але не все йому мож знати». Попри зверхнє і легковажнє ставлення до Д. Тянякевича, що міг годинами обговорювати українську справу (таке ж легковажнє, як і в редакторів «Енциклопедії історії України»), М. Павлик все ж дописав: «...а на переправку усе він такий добрий, другого такого нема на границі... – він просто дуреньковатий» [3, с. 6]. Крім того, Д. Тянякевич, що був

відомий як Безсеребренник, витрачав для переправи книжок небагато грошей. Та й убогість помешкання священника вразила М. Павлика, коли він завітав до парафії отця Данила в Закомар'ї. Звичайно, ставлення М. Павлика і М. Драгоманова до Д. Танячкевича значною мірою пояснювалося ставленням радикалів-атеїстів до священників загалом. Недаремно М. Драгоманов зазначав, що в Австрії, де попівство вродилося у панство, громадівці мають виступати проти попівства дужче, ніж це «досі роблено було громадівцями напр. в Московщині» [2, с. 75]. Дивує, що проникливий інтелектуал не вбачав жодної різниці між двома церквами. Він визначив і завдання: «Повалити готове попівство й не дати вирости новому» [2, с. 75]. Прикметно, що М. Драгоманову такий план видавався цілком реальним, хоча галицькі обставини свідчили зовсім про інше – греко-католицька церква залишалася для галичан чи не найважливішим громадським інститутом у ХІХ ст., а у ХХ ст. й національним. Думаю, у цьому разі модернізаторство за будь-яку ціну «засліпило» М. Драгоманова, а релігійна толерантність, зокрема у плані національному взагалі не розглядалася як можливість.

Оскільки М. Павлик приїхав на запрошення в гостину до Д. Танячкевича, вислухав усі його плани й програми, то й поінформував про них М. Драгоманова у згаданому листі. Економічні плани Д. Танячкевича, коли священник прагнув добути з-підземлі перегниту

худобу – чи не 20 тисяч штук – закопану під час пошесті 1866 р., щоб перетворити гній в народний капітал, інформатор М. Драгоманова опустив, натомість артикулював прохання Д. Танячкевича до М. Павлика, котрий збирався до Києва, намовити Володимира Антоновича приділити 20 тисяч рублів для видання в Галичині часопису під редагуванням самого священника і під фірмою Літературного товариства ім. Т. Шевченка. Для редагування такого часопису Д. Танячкевич не мав жодних підстав, це очевидно, але нинішнього читача вражає те, як радикалам «сиділо у печінках» товариство ім. Шевченка, яке забрало від них гроші на друкарню, «звівши їх» [3, с. 7], хоча перенесення друку книжок до Львова було цілком логічним не тільки з нинішньої перспективи, але й у тогочасних умовах. Конфлікт між радикалами і народовцями прикро вражає сучасного дослідника, а неможливість знайти порозуміння між ними свідчить про імлісті перспективи української справи, перспективи, що з минулого проєктуються на сьогодення.

Історію про непорозуміння між Д. Танячкевичем і М. Драгомановим М. Павлик подає передусім крізь призму влади і грошей. Дещо інакше вона виглядає у самих листах. Варто наголосити в першу чергу на щирості зазначених послань. Уже перші з них, в яких священник звертається до свого адресата «високоповажний добродію», згодом «друзе мій», «друзе мій дорогий», а підписується або як «Ваш покір-

ник», «піп Данило», «як рідний брат» або й геть іронічно – «піп невмирака», що є парафразом Кулішевого «козака-невмираки», свідчать, що Д. Тянячкевич хотів зустрітися із М. Драгомановим в першу чергу для особистого знайомства і обміну думок, задля порозуміння, а не задля вирішення фінансових питань чи поділу влади. Саме 4-ий лист від 27 листопада 1876 р. найпереконливіше про це свідчить, бо це послання є переказом того листа, що його вислав Д. Тянячкевич до Київської громади через киянина Петра Мацюкевича (М. Павлик уточнив, що ідеться, можливо, про Мацькевича). Є у ньому такий пасаж: «...просив я, вишліть мені делегата, щоб ото з ним та з паном Драгомановим де зійтись на нейтральній території, де нема шпіонів, – а все ж ближче як та Божа Женева – от хоч би в Монахії – там ми обрадимо усе, ціле діло окупації Галичини і загалом ціле діло акції народної української» [3, с. 26-27].

Однак усі ці заклики про пошуки порозуміння і зустріч лишилися без відгуку. М. Драгоманов лишав на листах Д. Тянячкевича власні позначки, що їх коментує М. Павлик. Йому імпонували думки про солідарність української поступової праці, викладені у 4-му листі священника, котрий був написаний «кров'ю серця», він і сам писав про цю ж проблему у першому і другому числі «Громади» 1878 р. Мабуть, українського інтелектуала не могла лишити байдужим теза про те, що не М. Юзефович, а самі українці змайстрували імпера-

торський указ своїм неробством [3, с. 24]. Д. Тянячкевич намагався переконати і київських громадівців, і М. Драгоманова, що галичани зовсім не недолугі і не тупі: «Раз подякуйте Богу, що вони єсть вже такі: при такій обскурантній культурі, якої заживають Галичане, не легко стати народовцем» [3, с. 24]. Можливо, М. Драгоманова нервувала вимога Д. Тянячкевича, аби «молоденький народ в Україні» конче та швидко вчився української мови – «бо воно сором!... а береться народ просвічати» [3, с. 32]. У цих словах був натяк і на самого М. Драгоманова, що написав свою брошуру «По вопросу о малорусской литературе», передану Д. Тянячкевичу, таки російською мовою. Не втримався «піп» і від досить в'їдливої зауваги про те, що російською мовою М. Драгоманов пише таки краще, ніж українською, хіба що брошура «Про українських козаків, татар та турків» написана «живіше» [див.: 3, с. 32-33]. Край спілкуванню між Д. Тянячкевичем і М. Драгомановим поклала кутя, яку без оплати доставки переслав священник інтелектуалові і його родині до Відня. М. Драгоманов куті не прийняв, відіславши відправникові назад. Хоча М. Павлик у передмові наголошує на культурній поведінці М. Драгоманова, цей вчинок назвати культурним не випадає, бо інтелектуал наніс образу своєму вірному перевізникові книжок й авторові зворушливого листа, що додавався до куті, листа, в якому «піп із Закомар'я» просив М. Драгоманова обділити кутею земляків у своїй громаді, зга-

дати свій народ, свою Україну. Пані Драгомановій треба було лише змішати кашу з тертим маком і медом, що прийшли не змішані, щоб не скисли. І ця образа знайшла вихід й у слові. Д. Тянячкевич під псевдонімом Федір Черногора опублікував у 12 числі часопису «Правда» за 1877 р. статтю «Лжепророки», в якій закликав галицьку молодь відвернутися від М. Драгоманова, не вірити в його проєкти нового і справедливого суспільного ладу. Зрештою про свою статтю «Про прояви соціалістичні між українцями і їх значіння», що також була оприлюднена у кількох номерах «Правди» за 1877 р., Д. Тянячкевич згадав в останньому своєму листі до М. Драгоманова, який підписав – «Прощайте Данило».

Висновки. Здається, історія довкола семи листів не має більшого значення. Здається, все у ній якесь дрібничкове. Однак листи Д. Тянячкевича свідчать про те, що М. Драгоманов все ж не розумів, що у середині ХІХ ст. в Галичині «робітників і щирих патріотів мала наша [українська – Р. Х.] справа виключно серед простого провінціального духовенства» [1, с. 177], що поза греко-католицькою церквою важко було прогнозувати динамічний розвиток української національної свідомості в Галичині. У цій статті також показано, що в особистому конфлікті часто відбивається конфлікт ідеологічний і світоглядний.

Список використаних джерел

1. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині. Львів: З друк. вид. спілки «Діло», 1924. 178 с.
2. Драгоманов М. Переднє слово [до «Громади» 1878 р.]. «Громада». 1878. Ч. 1. С. 5-101.
3. Листи Данила Тянячкєвича до Михайла Драгоманова (1876-1877) / Зладив і видав М. Павлик. Львів: Загальна друкарня, 1906. 35 с.
4. Нахлік Є. Тянячкєвич Данило Іванович. *Шевченківська енциклопедія: В 6 т.* Київ, 2014. Т. 6. С. 24-26.
5. Нахлік Є. Тарас Шевченко в рецепції Данила Тянячкєвича. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Львів: Видавництво Інституту українознавства ім. І. Крип'якєвича, 2015. Вип. 25. С. 301-313.
6. Отець Данило Тянячкєвич. Вибрані праці та листи / Упор. О. Збожна. Тернопіль: Терно-граф, 2014. 308 с.
7. [Тянячкєвич Д.] «Слѡвце правды Dziennikovi Literask-ому» про нашого батька Тараса Шевченка. «Вечерниць». 1862. Ч. 35. С. 302; Ч. 36. С. 309-310; Ч. 37. С. 317-318; Ч. 38. С. 326-328; Ч. 39. С. 332-333; Ч. 41. С. 348-349; Ч. 42. С. 355-356; Ч. 43. С. 366; Ч. 44. 1863. Ч. 1. С. 4-6; Ч. 2. С. 13-16. Підпис: *Грицько Бudevоля.*
8. Хойнацька Л. Таран Павло Андрійович. *Енциклопедія історії України* / Ред. В. Смолій. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10. С. 27-28.

References

1. Vozniak M. Yak probudylosia ukrainske narodnie zhyttia v Halychyni. Lviv: Z druk. vyd. spilky «Dilo», 1924. 178 s.
2. Drahomanov M. Perednie slovo [do «Hromady» 1878 r.] [Introduction to «Hromada» 1878]. «Hromada». 1878. Ch. 1. s. 5-101.
3. Lysty Danyla Taniachkevycha do Mykhaila Drahomanova (1876-1877) / Zladyv i vydav M. Pavlyk. Lviv: Zahalna drukarnia, 1906. 35 s.
4. Nakhlik Ye. Taniachkevych Danylo Ivanovych. *Shevchenkivska entsyklopediia: V 6 t.* Kyiv, 2014. T. 6. s. 24-26.
5. Nakhlik Ye. Taras Shevchenko v retseptsii Danyla Taniachkevycha. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist.* Lviv: Vydavnytstvo Instytutu ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, 2015. Vyp. 25. s. 301-313.
6. Otets' Danylo Taniachkevych. Vybrani pratsi ta lysty / Upor. O. Zbozhna. Ternopil: Terno-hraf, 2014. 308 s.
7. [Taniachkevych D.]. «Slivtse pravdy "Dziennikovy Literatskomu" pro nashoho batka Tarasa Shevchenka. "Vechernytsi". 1862, 1863. no. 35. s. 302; no. 36. s. 309-310; no. 37. s. 317-318; no. 38. s. 326-328; no. 39. s. 332-333; no. 41. s. 348-349; no. 42. s. 355-356; no. 43. s. 366; no. 44. no. 1. s. 4-6; no. 2. s. 13-16. Pidpys: *Hrytsko Budevolia.*
8. Khoynatska L. Taran Pavlo Andriiovych. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* / Red. V. Smoliiy. Kyiv: Naukova dumka, 2013. T. 10. s. 27-28.